

В. П. Братюк

Перспективи та механізми активізації розвитку туризму в регіоні

У статті проаналізовано сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі. Проведено дослідження сучасних перспектив розвитку туризму, розроблення механізмів та практичних рекомендацій щодо активізації розвитку даної галузі програмними методами. На прикладі туристичної галузі розглядається організаційно-економічний механізм програмної активізації туристичної діяльності.

Ключові слова: туристична індустрія, державна регулювання, розвиток, економічний механізм, активізація розвитку, програма.

Постановка проблеми. Туристична галузь набуває все більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери нашої країни. Сучасний туризм є однією з провідних галузей світової економіки, де обіг засобів виробництва вище, ніж, наприклад, у світових обсягах автомобілебудування чи електронної промисловості. Однак низькі показники та тенденції падіння рейтингу конкурентоспроможності туризму України на європейському та світовому ринку туризму вимагають нових підходів щодо розвитку туристичної галузі. З огляду на процеси розвитку туризму викликає необхідність створення нових наукових підходів, методів та механізмів активізації розвитку туристичної галузі України.

Туризм є галуззю виробництва та реалізації туристичних продуктів і послуг суб'єктами туристичного ринку, які мають у розпорядженні або володінні туристичні ресурси. Туризм функціонує під впливом державного регулювання й управління, а держава в особі уряду та законотворчих органів формує державну політику розвитку туристичної галузі. При цьому політика розвитку туризму за сучасними науковими поглядами відображає цілеспрямовані методи, форми, інструменти та механізми впливу держави й суб'єктів туризму на туристичну та суміжні галузі національного господарства й туристичне підприємство. Крім того, сучасний підхід розглядає декілька складових елементів державної політики, які впливають на туристичну галузь та його розвиток, зокрема, економічну політику, політику перевезень, соціальну політику, територіальну політику, політику культури та дозвілля.

Успіх розвитку туризму залежить від сприйняття та підтримки галузі на державному рівні, крім того, розвиток туризму заохочується шляхом формування спрямованої державної соціальної політики.

Україна займає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та культурними ресурсами. Серед них найбільш цінними є унікальні кліматичні зони морського узбережжя та Карпат, а також мінеральні води та лікувальні грязі практично всіх відомих бальнеологічних типів. Справді, історико-культурна спадщина, природні та людські ресурси, на які багата Україна є сприятливими умовами для розвитку туристичної індустрії. Проте, цей потенціал не використовується туристами в достатній мірі, оскільки матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об'єктів не відповідає сучасним вимогам і потребує значних капіталовкладень для переоснащення та модернізації. Перешкодами на шляху до перетворення туристичної сфери у сучасну галузь економіки є: недостатній розвиток туристичної інфраструктури, зокрема, реконструкція та будівництво закладів розміщення туристів різних стандартів (готелів, мотелів, кемпінгів), відсутність індустрії відпочинку та розваг, не облаштовані місця короткочасного відпочинку туристів, незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до багатьох популярних туристичних об'єктів, незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини, не розроблені дієві програми їх збереження та пристосування для потреб туристів, неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу. Не існує взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку рекреації у регіоні, відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення, а також лобіювання потреб області на державному рівні.

Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності має тенденцію до перетворення у важливий чинник підвищення якості життя в країні, створення додаткових робочих місць, наповнення бюджету та підвищення авторитету країни як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичних ринках.

Слабкий розвиток туризму в Україні можливо пояснити тим, що галузь не входить до пріоритету державної політики. Зокрема, за рейтингом Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) [11; 12] пріоритетність сфери туризму для уряду у 2011 р. знизилася з 125-го до 130-го місця у відношенні до попереднього 2010 р. Однак у зв'язку з проведенням чемпіонату Євро-2012 із футболу уряд приділяв значну

увагу розвитку об'єктів туризму, відповідно за рейтингом ВЕФ пріоритетність сфери туризму для уряду у 2012 р. зросла до 117-го місця. Загалом зауважимо, що туризм в останні роки знаходився на другому рівні державної економічної політики.

З огляду на зазначені обставини виникла невідкладна потреба у розробленні організаційно-економічного механізму програмної активізації туристичної діяльності. Тобто розробки комплексної програми, яка повинна стати концептуальною базою довгострокового розвитку туризму в країні як високорентабельної галузі економіки, важливого засобу культурного та духовного виховання жителів та гостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування туристичної індустрії широко висвітлюються в сучасній економічній літературі. Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку туристичної індустрії зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як А.Ю. Александрова, В.О. Алексуніна, А.М. Бабашкіна, І.Т. Балабанов, О.О. Бейдик, Д.Л. Вилоух, П.В. Гудзь, Ю.П. Гуменюк, В.Ф. Данильчук, Л.П. Дядечко, М.І. Кабушкін, В.О. Квартальнов, В.Ф. Кифяк, О.О. Любіцева, М.П. Мальська, Д.М. Стеченко, Л.І. Федулова, С.М. Чистов, С.М. Шкарлет та ін. науковці.

Поряд із неабияким набутком теоретичних напрацювань із даної тематики надзвичайно важливою проблемою сучасного управління туристичною галуззю залишається власне відсутність чіткого механізму активізації її розвитку методом програмування.

Водночас, коло проблем, пов'язаних із формуванням та реалізацією державної політики розвитку туризму, як галузі національного господарства, яка націлена на вирішення економічних, соціальних питань, а також на макрорівні поняття механізму активізації розвитку в умовах перехідної економіки у вітчизняній науковій літературі вивчені недостатньо і вимагають науково обґрунтованих удосконалень.

Метою статті є дослідження сучасних перспектив розвитку туризму, розроблення механізмів та практичних рекомендацій щодо активізації розвитку даної галузі програмними методами.

Виклад основного матеріалу. Для отримання максимальної користі від туризму, держава повинна розробляти туристичну політику, що базується на стратегічному плануванні та є одним з напрямів соціально-економічної політики держави. Основною метою розроблення механізмів щодо активізації розвитку туризму є створення високоефективного конкурентоспроможного туристичного комплексу, що забезпечує широкі можливості для обслуговування українських та іноземних громадян, а також робить значний внесок у розвиток економіки України.

За аналізом літератури [1; 3] сучасний розвиток туризму в Україні визначається глибокими суперечностями організаційної структури туризму, невизначеністю спрямованості його розвитку, сучасним станом якісних та кількісних характеристик туристичної діяльності. Наприклад, автори [5] сучасний стан туризму в Україні розцінюють як кризовий, пов'язаний із різким падінням досягнутих обсягів надання туристичних послуг, скороченням матеріальної бази туризму та невідповідністю потребам населення. Інші автори [6] відзначають високі темпи будівництва туристичних об'єктів, які відповідають світовим стандартам, збільшення виїзного туристичного потоку українців, зростання кількості туристичних підприємств в Україні.

За визначенням [2] туристична галузь є специфічним складним об'єктом державного регулювання та комерційного управління. Необхідність державної підтримки туризму, як складної економічної системи, в яку входять суміжні галузі господарства очевидна. Туристична індустрія, за аналізом економічної літератури є сукупністю виробництв різноманітних галузей господарства, закладів освіти, культури, науки, котрі забезпечують створення матеріально-технічної бази туризму, підготовку кадрів та процес виробництва, реалізацію й споживання туристичного продукту шляхом використання природних, матеріальних та духовних цінностей суспільства.

З іншого боку, державна податкова система чинить суттєвий вплив на соціально-економічну активність туристичної діяльності, тому одним із завдань державної політики є усунення податкових проблем розвитку галузі. Змінити ситуацію в туристичній галузі України можуть значні інвестиції [4; 10], однак державна політика не сприяє вирішенню й цього завдання.

Туристичний ринок України завдяки Євро-2012 отримав нові можливості для розвитку, однак освоєння нових туристичних ресурсів проходить повільно. Зокрема, упродовж 2010-2011 рр. Україну відвідувало не більше 350 тис. іноземних туристів. У той же час стільки українців виїжджало тільки в Єгипет. Характеристика туристичних потоків України у 2009-2013 рр. подано в табл. 1, а їх динаміка показана на рис. 1.

Таблиця 1

Характеристика туристичних потоків України у 2009-2013 рр.

Роки	Загальні потоки, млн. осіб	Виїзні потоки, млн. осіб	В'їзні потоки, млн. осіб
2009	2,43	1,97	0,46
2010	2,36	2,02	0,34
2011	1,56	1,24	0,32
2012	1,79	1,1	0,69
2013	1,94	1,55	0,39

Розраховано на основі [7; 8; 9]

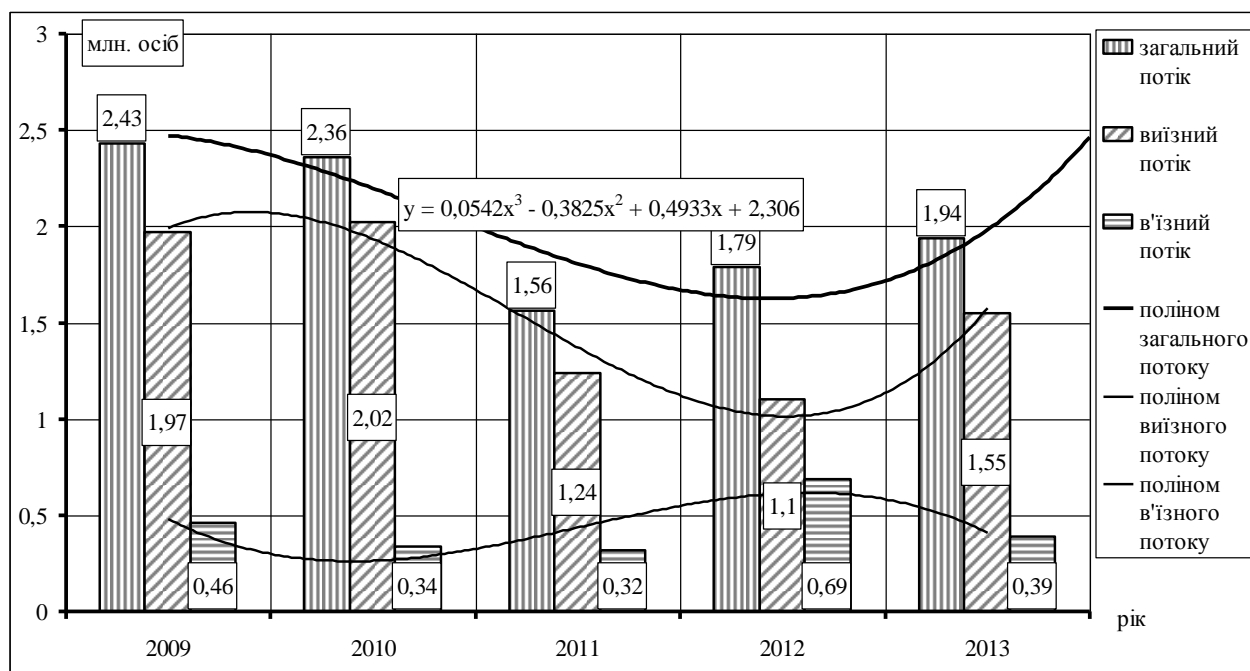

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків України у 2009-2013 рр.

Побудовано на основі даних табл. 1

За рис. 1. динаміка загального туристичного потоку впродовж 2011-2013 рр. свідчить про зростання туристичної діяльності в Україні. Однак аналіз туристичних потоків свідчить про тенденції зростання виїзного потоку та зменшення в'їзного, що вимагає аналізу рівня конкурентоспроможності туристичних послуг та розробки концепції з розвитку внутрішнього туризму. Отже, проблема низького рівня якості українського туризму з економічної проблеми перетворилася на соціальну, яка може бути вирішена шляхом розширення соціально орієнтованого туризму та повернення на туристичний ринок підприємств соціального туризму. Це, на нашу думку, сприятиме створенню нових робочих місць та виходу країни з тривалої перманентної кризи шляхом реформ у туристичній індустрії.

Основними причинами виникнення проблеми розвитку сфери туризму та курортів в Україні є:

- відсутність скоординованих дій та системного підходу до розроблення та виконання державної, регіональних і місцевих програм розвитку туризму та курортів, зокрема сприятливих умов для розвитку внутрішнього та в'їзного туризму;
- недосконалість системи ведення заходів, спрямованих на комплексне освоєння та розвиток туристичних ресурсів;
- низький рівень безпеки на туристичних об'єктах і маршрутах під час подорожі;

- відсутність планів комплексного розвитку природних курортних територій;
- недосконалість системи обліку та охорони лікувально-оздоровчих територій;
- недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури і обслуговування в окремих курортних закладах.

У діяльності туристичної галузі України існують також інші проблеми, які стримують розвиток туризму, серед яких можна виділити наступні:

- відсутність системи інформаційного та рекламного забезпечення діяльності галузі;
- несприятливі умови перетину кордону та візовий режим для іноземних туристів;
- несприятливі умови вкладення інвестицій в інфраструктуру туризму та санаторно-курортний комплекс;
- відсутність механізмів податкового стимулювання та регулювання;
  - недоліки в системі державного управління;
  - слабкий вплив держави на проблему тіньової економіки;
  - відсутність необхідних законодавчо обумовлених повноважень в органах місцевого самоврядування.

Отже, виходячи з висвітлених проблем розвитку галузі комплексне їх розв'язання можливе шляхом розроблення, прийняття та виконання державних цільових програм розвитку туризму. Метою вказаних програм має бути створення відповідних умов для підвищення конкурентоспроможності туристичної інфраструктури, шляхом регіонального використання туристичних ресурсів, створення умов для збільшення потоку туристів. У даному аспекті, доцільно було б передбачати розвиток туризму та курортів на умовах державно-приватного партнерства, забезпечення раціонального використання, охорони та відтворення туристичних ресурсів, детінізацію туристичної діяльності, збалансування державних та приватних інтересів у сфері туризму та курортів, збереження та ефективного використання природних територій курортів і природних лікувальних ресурсів, забезпечення доступності та прозорості інформації про туристичні ресурси і суб'єктів туристичної діяльності.

Реалізація даного механізму щодо розвитку туризму дасть змогу подолати негативні тенденції у сфері туризму та курортів, забезпечити доступність туристичних ресурсів для всіх категорій осіб, особливо для осіб з інвалідністю, у тому числі з вадами зору, слуху і

порушеннями опорно-рухового апарату, та інших, пов'язаних із інвалідністю груп населення, сформувати позитивний імідж держави на міжнародному туристичному ринку, забезпечити розвиток в'їзного туризму, прискорити темпи розвитку туризму, збільшити обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності, створити сприятливі умови для використання наявних організаційних, фінансових, інтелектуальних, матеріально-технічних та інших ресурсів, забезпечити розвиток найцінніших природних територій та об'єктів культурної спадщини, забезпечити захист економічних інтересів держави від реальних та потенційних загроз у сфері туризму та курортів на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку.

Реалізація поставлених завдань програми дасть змогу створити якісний туристичний продукт, здатний максимально задовольнити потреби населення, забезпечити збільшення кількості туристів, які здійснюють подорожі в межах України, зокрема іноземців, створення нових робочих місць, збільшення обсягу наданих туристичних послуг, підвищення рівня валового внутрішнього продукту, збільшення обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності.

Обов'язковою передумовою даних заходів є те, що гарантом тут повинна виступати держава в особі Уряду. Перспективи належного розвитку туристичної індустрії пов'язані також із тим наскільки зможуть володіти власними, достатніми коштами підприємства туристичної галузі.

Висновки. Сучасний стан розвитку туристичної індустрії в Україні не відповідає наявному потенціалу туристичних ресурсів, низькою є її економічна ефективність. Однією з основних причин такого становища є недостатній рівень теоретичного осмислення соціально-економічної суті туризму як суспільного явища та його економічної значимості як прибуткової галузі. Функціонування туризму як специфічної галузі національної економіки базується на виробництві та споживанні туристичного продукту, що дає змогу зробити висновок про об'єктивне існування ринку туристичних послуг.

Проаналізувавши сучасний стан туристичної галузі в Україні головними напрямками функціонування організаційно-економічного механізму програмної активізації туристичної діяльності є такі:

1. Реалізація системи заходів щодо створення технічного та програмного забезпечення інформаційних технологій суб'єктів господарювання

2. Фінансування заходів подальшого поліпшення та модернізації бази, придбання обладнання, меблів, автотранспорту туристичних підприємств.

3. Визначення пріоритетних секторів розвитку, створення організаційних, матеріально-фінансових умов для складання фінансових планів суб'єктів господарювання, забезпечення зростання обсягів наданих послуг та фінансових результатів, фінансової стабільності туристичних підприємств.

4. Забезпечити можливість фінансування туристичних об'єктів, які володіють найбільш високим потенціалом, у рахунок пільгових кредитів, інше.

Для подолання негативних факторів у розвитку туристичної галузі необхідно розв'язати питання фінансування через розробку механізму позабюджетного фінансування під державні гарантії. Сучасна політика формування ринку туристичних послуг має відповідати критеріям економічної результативності, соціальної ефективності та екологічної безпеки. Тому в подальших дослідженнях необхідно розглянути питання забезпечення державних гарантій у сфері фінансування туристичної галузі.

Список використаних джерел

1. Агафонова Л.Г. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання. / Л.Г. Агафонова, О.Є. Агафонова. – К. : Знання України, 2009. – 354 с.
2. Алексєєва Ю. Регіональні аспекти регулювання туристичної галузі України / Ю. Алексєєва // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: Матеріали наук.- практ. конф. : У 2 т. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2002. – Т.2. – С. 233-234.
3. Білоцерківець Н. Україна туристична / Українська культура. – 2006. – №3-4. – С. 8-10.
4. Заїкіна О.О. Аналіз стану туристської галузі України: реалії та проблеми інвестування / О.О. Заїкіна // Наукові записки КІТЕП. Щорічник. – Вип. 2. – К. : Знання, 2009. – С. 134-139.
5. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 316 с.
6. Коваленко Ю. Конкурентні переваги України в галузі туристичного бізнесу / Ю. Коваленко // Зб. наук. праць. – Вип. 37. – К. : ІСЕМВ НАНУ, 2003. – С. 117-122.
7. Туризм в Україні. Статистичний бюлетень. 2009. – К. : Державна туристична адміністрація України, 2010. – 57 с.

8. Туризм в Україні. Статистичний бюлетень. 2010. – К. : Державна туристична адміністрація України, 2011. – 66 с.
9. Туризм в Україні. Статистичний бюлетень. 2012. – К. : Державна туристична адміністрація України, 2013. – 59 с.
10. Чернишенко А. Формування стратегії сталого розвитку туризму і курортів в Україні : Круглий стіл / А. Чернишенко // *Новости турбизнеса*. – 2007. – №12. – С. 20.
11. *Tourism Market Trends, 2011 / World Tourism Organization*. – Madrid: UNWTO, 2012. – 60 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.world-tourism.org.
12. Матеріали Всесвітнього економічного форуму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org>.

Bratyuk V. P. The perspectives and the mechanisms of intensification of the development of tourism in the region.

This paper examines current state, problems and prospects of the tourism industry. A study of contemporary perspectives of tourism development mechanisms and practical recommendations to enhance the development of the software industry methods. For example, the tourism industry is considered the organizational and economic mechanism activating program of tourist activities.

Key words: *tourism industry, government regulation, development, economic mechanism, activation of the program.*

Братюк В. П. Перспективы и механизмы активизации развития туризма в регионе.

В статье проанализировано современное состояние, проблемы и перспективы развития туристической отрасли. Проведено исследование современных перспектив развития туризма, разработки механизмов и практических рекомендаций по активизации развития данной отрасли программными методами. На примере туристической отрасли рассматривается организационно-экономический механизм программной активизации туристической деятельности.

Ключевые слова: *туристическая индустрия, государственная регуляция, развитие, экономический механизм, активизация развития, программа.*